

BALOGH BALÁZS

A NÉPRAJZI TEREPMUNKA KÉRDÉSEI

Az *Ethno-Lore* ritkán kezdődik főszerkesztői előszóval. A bevezetésben általában a szerkesztők szoktak a kötet tematikai fókuszának a bemutatására, a tanulmányok kontextualizálására vállalkozni. A mostani kötet elé azonban több szempontból is „többlatinformációk” kívánkoznak.

Az utóbbi időszakban, évenkénti „vetésforgóban” – az intézet fő kutatási irányainak megfelelően –, az etnológia, a folklór, a társadalomnéprajz és a történeti néprajz területén munkálkodó munkatársaink választották ki az *Ethno-Lore* egyes számainak témáit, majd töltötték meg tanulmányaikkal és gondozták a köteteket. A mostani esetben azonban kivételt tettünk, a jól működni kezdő folyamatot egy szám erejéig feltartóztattuk. A sorozatunk tavalyi kötete, az etnológus kollégák kezdeményezésére, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetében zajló néprajzi terepkutatásokról tartott műhelykonferencia tanulmánynyá formált előadásainak gyűjteménye. A 2016 őszén megtartott belső műhelykonferenciánkat azonban egy második, szintén terepmunka tematikájú konferencia követte 2017 februárjában, amely immár a magyar néprajztudomány más meghatározó intézményeinek előadóit is felvonultatta. Azért határoztuk el, hogy mindenképpen rendezünk egy második, az egész szakma számára nyitott konferenciát is, mert az első, az egész intézetünket megmozgató, etnológusok, folkloristák, történeti- és társadalomnéprajzos kollégákat felsorakoztató konferencia kiváló előadásait csak zártkörben, magunk hallhattuk, és mert a pezsgő viták, tudományos problematikákat körül járó beszélgetések nem várt, és csak egészen ritkán tapasztalt szellemi izgalmat okoztak mindenkinek. E második konferencia anyagának a válogatásából – az elhangzott előadások mintegy harmadából – készült az évkönyv legújabb, immár 34. kötete. A két konferencia nyomán keletkezett *Ethno-Lore* kötetek tehát kiegészítik egymást, tematikailag összetartoznak. Az együtt gondolkodás, a viták, a kötetek tanulmányai elgondolkodtatnak arról, hogy a terepmunka vajon elég figyelmet kap-e a magyar és az egyetemes néprajzi kutatás műhelyeiben, hiszen a társadalomnéprajzi/antropológiai terepmunka az a munkamódszer, amely a legmarkánsabban megkülönbözteti tudományunkat a társtudományoktól. A konferenciák fő szervezői, a kötetek szakmai vendégszerkesztői, Vargyas Gábor és Mészáros Csaba kezdeményezésével és vezetésével, intézetünk egy Terepmunka Archivum létrehozásán munkálkodik. A terepkutatással kapcsolatosan felhalmozott

ismeretek rendszerezése, archiválása azért elengedhetetlenül fontos feladatunk, mert a terepmunka nem csupán kutatási technika, hanem alapvető alkotó tapasztalata az antropológiai tudásnak (STOCKING, 1992, 282.). A Stanford University-n, a *Tudományszak és gyakorlat: a terep mint közeg, módszer és helyszín az antropológiában* címmel megtartott híres terepmunka konferencia előadásait tartalmazó kötet szerkesztői, Akhil Gupta és James Fergusson közlik azt az adatot, hogy a kilencvenes évek második felében az Egyesült Államok Antropológiai tanszékeinek csupán alig 20%-án volt terepmunka gyakorlat (GUPTA – FERGUSSON, 1994, 2.)! A felmérés szerint a terepmunka módszereinek tanítása formálisan elenyésző módon és informálisan is csak alig volt jelen az egyetemi oktatásban. Tapasztalataim szerint az azóta eltelt majdnem két évtizedben, inkább az informális, mint a formális oldala erősödött a módszertani tudás átadásának az USA-ban és Európában is.

A legtöbb kutatónak sajátos, egyedi viszonya van a terepmunkához. A hazai egyetemi oktatásról személyes élményem az 1980-as évek ELTE néprajz szakáról, hogy a tiszadorogmai és ároktői terepgyakorlaton hogyan igyekeztünk elsajátítani a terepkutatás fortélyait. Szerencsénkre a mi évfolyamunk terepgyakorlatához – melyet Papp József tanár úr vezetett –, Sárkány Mihály és Hála József is csatlakoztak oktatóként, így már a kezdeti lépésekkor is más-más terepen tapasztalatot szerzett, eltérő érdeklődésű, háttérű és karakterű mesterektől tanulhattunk. Aztán az egyetem után, ki-ki a saját kutatásaiban elmélyedve, szerencsés esetben külföldi műhelyekben is csiszolódva, leginkább a disszertáció-íráshoz összegyűjtendő kutatások kapcsán érzett rá a legtöbbünk a terep ízére, találta meg benne a néprajztudomány savát-borsát. Természetesen e tanulási folyamatban elkerülhetetlenek a tévesztések, a terepen elkövetett hibák. Soha nem felejttem el, amikor csak érdeklődésből, a számomra addig idegen népi hiedelmek területére tévedtem hallgató koromban, miközben a kislalföldi Tápon háztetőt nádaztam egy idős mesterrel együtt. A tetőn nádat verve, a gazdálkodásról – amely témakörben volt már némi tapasztalatom – bőségesen volt alkalmam kérdezni adatközlőmet, Molnár Jóska bácsit. Közben a közelünkben valamelyik ház udvaráról harsány kukorékolás hallatszott. Akkor tanultam néphitből, hogy az állatok furcsa viselkedése bajt jelent: ha a kutya nyávog, vagy a macska ugat, az közeli halálesetet jelez. Hirtelen ötlettől vezérelve, megkérdeztem hát minden átmenet nélkül, hogy mit jelent Tápon, ha a tyúk kukorékol. Jóska bácsi megállt a nádverésben, hümmögött, hátra tolta a homlokán a micisapkáját, várt egy kicsit, mert azt hitte ugratom, majd kimérten azt válaszolta: „Kokas lesz az Balázs...” Saját kárán tanul az ember.

Elméleti munkákban gazdag a nemzetközi szakirodalom, vaskos kötetek elemzik a leíró módszereket, a terepmunka-napló jegyzeteinek spontán,

fragmentált szövegű, megfigyeléseken alapuló, élményszerű sajátosságait, kontrasztba állítva az íróasztal mellett megkonstruált, elméleti, reflektív, teljességre és koherenciára törekvő „akadémiai” művekkel (SANJEK, 1990). A konferenciáink néprajzi terepmunka kérdései arra irányultak, hogy ezeket az elméleti kereteket újra vizsgáltuk, értelmeztük, és igyekeztünk megtölteni a saját kutatási tapasztalatainkkal.

A konkrét szakmai vonatkozások mellett, e kötet megszületésének fontos körülménye, hogy 2017 január 31-én végleg el kellett hagynia az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének a megszokott vári épületét, és a Ferencvárosban, egy vadonatúj kutatóházban kezdett berendezkedni. Évkönyvünknek jelen kötete *A néprajzi terepmunka kérdései* című konferencia anyagából közöl válogatást, amely tanácskozást azonnal a beköltöztetésünket követően, idén február 10–11-én tartottuk meg. Ez a konferencia nem csak nekünk, néprajzkutatóknak, hanem az idetelepített tizenkét intézetből álló teljes Humán Tudományok Kutatóházában is a legelső szakmai rendezvény volt. Nagy főpróba volt, ha kicsit fellengzős volnék, akár tudománytörténeti jelentőségű eseménynek is nevezhetném. Tartottunk attól, hogy nem lesz zökkenőmentes a konferencia lebonyolítása, hogy a technika ördöge megviccel bennünket, mert volt már a konferencia hetében csőtörés, elektromos zárlat, tűzriadó és lifthiba is az épületben, egyszerűen „bejártós” üzemmódban voltunk. A rendezvény sikeresen lezajlott, a tudásunkba vetett hittel igyekeztünk úgy tekinteni az új kutatóházra, mint a régi, megszokott vári épülettől eltérő új „terepre,” az új előadóteremre mint a Jakobinus termet és az intézeti könyvtárat felváltó új konferenciaterpre. Olyan helyszínre, amelyben a legmagasabb szintű tudományos közeget hozhatjuk létre, megtölthetjük tartalommal, megemelhetjük értékét. Ezzel az első konferenciával hangzottak el az első tudományos gondolatok, mi kezdtük el az új előadóteremnek és átvitt értelemben az egész Humán Tudományok Kutatóházának a „felemelését.” Mi, néprajzkutatók indítottuk el ezzel a konferenciával azt a szellemi pezsgést, amely a másik tizenegy társdiszciplináris intézethez tartozó több száz tudóssal és a tudományos rendezvényeinkre idelátogató egész humántudományos közösséggel átlényegítheti majd ezt az épület. Hogy műhellyé varázsoljuk azt, ami csak anyag, hogy lélekké, szimbolikus térévé azt, ami acélból, üvegből, betonból és műanyagból épült. Minderre azért fontos emlékeznünk majd, mert az idén 50 éves intézetünk évkönyvének ez az első olyan száma, amely teljes egészében a Tóth Kálmán utcai új székhelyünkön született.

IRODALOM

GUPTA, Akhil – FERGUSON, James

1994 Discipline and Practice: “The Field” as Site, Method, and Location in Anthropology. In: GUPTA – FERGUSON (eds.): *Anthropological locations: boundaries and grounds of a field science 2*. Berkeley, University of California Press.

SANJEK, Roger (ed.)

1990 *Fieldnotes: The Makings of Anthropology*. Ithaca – London, Cornell University Press.

STOCKING, George W. Jr.

1992 *The Ethnographer’s Magic and Other Essays in the History of Anthropology*. Madison, University of Wisconsin Press.